

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. IV

GMINA MALECHOWO

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM IV

GMINA MALECHOWO

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2005

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. 4: *Gmina Malechowo* [History and Culture of the Sławno region, vol. 4: Malechowo Community]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2005, pp. 299, fig. 113. ISBN 83-89178-85-0. Polish text with German summaries.

These are studies of aspects of history and culture of the Malechowo region [Pomerania, Poland]. These papers refer to history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It is hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future.

Recenzent: prof. dr hab. Marian Drozdowski

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2005
© Copyright by Authors

Na okładce: Dwór w Niemicy, 15 × 19,9 cm, chromolitografia z albumu Alexandra Dunckera, *Die Ländlichen Wohnsitze, Schlösser um Residenzen der Ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preussischen Monarchie nebst den Königlichen Familien-, Haus- Fideicommiss- und schatull -Gütern in Naturgetreuen, Künstlerisch Ausgeführten, farbigen Darstellungen nebst begleitendem Text*, Berlin T. V, 1862/1863

Tłumaczenia na język niemiecki: Brygida Jerzewska

Redaktor: Katarzyna Muzia
Skład i łamanie: Eugeniusz Strykowski

Publikację wydano przy finansowym wsparciu
Starostwa Sławieńskiego i Urzędu Gminy w Malechowie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Region” 81-574 Gdynia, ul. Goska 8,
www.region.jerk.pl

ISBN: 83-89178-85-0

Druk/Druck: Sowa – Druk na życzenie, www.sowadruk.pl, tel. (22) 431 81 40

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Potencjał natury i kultury: przywracanie szansy?</i>	7
DANUTA ANDRZEJEWSKA (Malechowo), <i>Dziś i jutro gminy Malechowo</i>	15
DERK STEGGEWENTZ (Rinteln), <i>Erinnerungen an Borkowo</i>	25
IGNACY SKRZYPEK (Koszalin), <i>Archeologia gminy Malechowo</i>	31
JACEK WIERZBICKI (Poznań), <i>Grobowiec megalityczny z Borkowa, stan. 1, gm. Malechowo, woj. zachodniopomorskie. Jedyne grób korytarzowy na ziemiach polskich?</i>	93
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Pruszcz Gdański), <i>Nazwy miejscowe gminy Malechowo</i> . . .	113
ŁUKASZ MICHAŁSKI (Słupsk), <i>Średniowieczne posiadłości Borków w ziemi sławieńskiej i białogardzkiej w kontekście udziału rodu w życiu politycznym Pomorza Słupskiego do początku XV wieku</i>	143
MAREK OBER (Szczecin), <i>Pamiętka z Tuluzy – o średniowiecznej architekturze kościoła w Malechowie</i>	159
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin), <i>Z dziejów szkolnictwa w gminie Malechowo do 1945 roku</i>	179
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Pomorska sielanka – obraz gminy Malechowo utrwalony ręką fotografów i grafików</i>	197
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek), KONSTANTY KONTOWSKI (Darłowo), <i>Cmentarze gminy Malechowo</i>	239
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), <i>Parki dworskie gminy Malechowo</i>	267
Indeks osób	283
Indeks rzeczowy i nazw geograficznych	291
Lista adresowa Autorów	297

Parki dworskie gminy Malechowo

ZBIGNIEW SOBISZ (SŁUPSK)

1. Wstęp i uwagi metodyczne

Według inwentaryzacji z lat powojennych na terenie Polski było około 4200 parków, z czego 418 na Pomorzu Środkowym (Wendlandt, Andruszkiewicz, Szelańska 1992). Zakładano je w obrębie dworów należących do wielkich rodów niemieckich (Duncker 1857–1884; Neuschäffer 1994).

W pracy przedstawiłem stan zachowania parków dworskich gminy Malechowo objętych ochroną zabytkową i założeń parkowych nieujętych w rejestrach zabytków. Parki te powstały na przełomie XIX/XX wieku i zasługują na uwagę nie tylko ze względu na dobrze zachowaną infrastrukturę i architekturę parkową, ale również na udział interesującej dendroflory i gatunków zielnych.

Badania nad florą roślin naczyniowych parków podworskich prowadzono w latach 2003–2004. Poza szczegółowymi spisami florystycznymi mierzono obwody okazałych drzew na wysokości 130 cm od ich podstawy (pierśnica). Nazewnictwo roślin naczyniowych podano za Mirkiem et al. (2002). Nomenklatura odmian i form botanicznych oraz mieszańców jest zgodna z dziełem Senety i Dolatowskiego (2002).

W charakterystyce parków za nazwami miejscowości podano numer ewidencyjny i datę wpisu do rejestru zabytków według Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie. Brak numerów oznacza, że obiekt nie znajduje się w rejestrze zabytków. W nawiasach kursywą zaznaczono niemiecką, obowiązującą do 1945 roku nazwę miejscowości (Kaemmerer 1988; Białecki 2002).

2. Charakterystyka flory parków

Borkowo (*Borkow*) (A 937, 8.02.1977)

W 1530 roku rodzina von Manteuffel sprzedała Borkowo von Natzmehrom, które pozostało w ich władaniu do 1927 roku. Na początku XVII wieku wielki pożar zniszczył wieś. W 1811 roku przeprowadzono uwłaszczenie chłopów. W 1927 roku majątek Borkowo liczący 6904 ha został rozparcelowany. Sporą część, około 460 ha, kupił lekarz weterynarii, dr Paul Kusanke, który był jego właścicielem do 1945 roku (Vollack, Michaelis 1989). W 1944 roku Pomorskie Towarzystwo Hodowli Nasiennej w Szczecinie (*Stettin*) wprowadziło przy dworze Borkowo hodowlę supere-lity: ziemniaka Merkury i łubinu żółtego Weiko II. Stąd na Pomorze roz-prowadzano elity wymienionych roślin.

Ryc. 1. Stare schody do dworu w Borkowie. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

Park o powierzchni 4,96 ha jest zniszczony. Nie zachował się dawny ciąg komunikacyjny, ścieżki porastały. Trzon drzewostanu stanowią klony jawory (*Acer pseudoplatanus*), buki pospolite (*Fagus sylvatica*), graby pospolite (*Carpinus betulus*) i dęby szypułkowe (*Quercus robur*). Park przylega do zabudowań gospodarczych, od których oddziela go aleja kasztanowców pospolitych (*Aesculus hippocastanum*). Przy ruinach dwo-

ru (ryc. 1) rośnie interesująca forma kandelabrowa dębu szypułkowego o obwodzie 360 centymetrów. Nieopodal występują drzewa o cechach pomnikowych: dwie lipy drobnolistne (*Tilia cordata*) o obwodach 440 i 320 cm oraz dwa dęby szypułkowe o obwodach 415 i 330 centymetrów. Na szczególną uwagę zasługuje podwójna aleja grabowa złożona z 47 drzew. Przy północnej granicy założenia płynie bezimienny ciek, który przepływa przez trzy stawy (dwa znajdują się poza granicami parku). W stawie parkowym zanotowano chroniony grążel żółty (*Nuphar lutea*).

W południowo-zachodniej części parku, przy zniszczonym cmentarzu rodowym, rośnie lilia złotogłów (*Lilium martagon*), która na Pomorzu jest gatunkiem rzadkim, znajdującym się na „Czerwonej Liście” (Żukowski, Jackowiak 1995).

Karwice (Karwitz) (A 938, 2.03.1977)

Do połowy XVIII wieku były własnością dużej rodziny von Grape. W 1775 roku ostatni z właścicieli Friedrich Sigismund von Grape z powodu „[...] lekkomyślności żony Johanny, Charlotty von Krockow” musiał dobra Karwic, Rzyszczewa (*Ristow*) i Kwasowa (*Quatzow*) „postawić pod młotek”. Dobra kupił von Billerbeck i wkrótce od niego von Steinkeller. W 1862 roku należały one do Carla von Grützmachera. To za jego czasów zburzono dom myśliwski, na którego fundamentach postawiono dwór (ryc. 2). W piwnicach były „[...] przypuszczalnie lochy i 200-metrowe przejście do wieży warownej w parku dworskim” (Anger, Gumz 1989). W 1904 roku Karwice kupił Wilhelm Keup. Ostatnią właścicielką była jego córka Minna Anger (Anger, Gumz 1989).

Park o powierzchni 8,06 ha przylega do gospodarstwa rolnego. Drzewostan stanowią: świerki pospolite (*Picea abies*), buki zwyczajne (*Fagus sylvatica*), klony pospolite (*Acer platanoides*), dęby szypułkowe, jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior*) i lipy drobnolistne (*Tilia cordata*). Wśród tych ostatnich trzy są pomnikowe (o obwodach 330, 360, 460 cm). Do parku prowadzi ładna aleja 64 grabów pospolitych (*Carpinus betulus*). W runie masowo występują: bluszcz pospolity (*Hedera helix*), marzanka wonna (*Galium odoratum*) i zerwa kłosowa (*Phyteuma spicatum*). Przy zabudowaniach gospodarczych rośnie dąb szypułkowy – odmiana stożkowa (*Quercus robur* var. *Fastigiata*). Nieopodal dworu licznie występuje smotrawa okazała (*Telekia speciosa*). Nielicznie natomiast występują: wiązy polne (*Ulmus minor*), wierzby białe (*Salix alba*) i świerki kłujące (*Picea pungens*). Podszyt stanowią leszczyna pospolita (*Corylus avellana*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), śnieguliczka pospolita (*Symphoricarpos albus*) i tawuła wierzbolistna (*Spiraea salicifolia*).

Ryc. 2. Dwór w Karwiczach. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

Kosierzewo (*Kusserow*) (A 939, 8.02.1977)

Od połowy XVII wieku Kosierzewo było własnością rodziny von Rahmel. Ostatnim jej przedstawicielem był kapitan regimentu w Berlinie – Christoph Bogislav von Rahmel. W 1776 roku hrabia von Münchow – właściciel Kwasowa (*Quatzow*) – kupił dobra, które sprzedał w 1797 roku Ernestowi Heinrichowi Bogislavowi von Bonin. On w 1850 roku przekazał je swojemu synowi Ernestowi Ludwigowi Augustowi von Bonina ten z kolei w 1881 roku sprzedał je von Belowom z Zaleskich (*Saleske*). W 1901 roku odziedziczyła Kosierzewo jego córka Marie, która wyszła za mąż za Wilhelma von Gärlitz. Marie von Gärlitz zmarła w listopadzie 1944 roku i po niej spadek kosierzewski przejął syn Hans Joachim von Gärlitz (Görlitz 1989).

Ten duży park (21,45 ha) o charakterze leśnym powstał w drugiej połowie XIX wieku. Główny udział w tworzeniu drzewostanu mają: buki zwyczajne, lipy drobnolistne i dęby szypułkowe. Wzdłuż bezimiennego ciek dominują jesiony wyniosłe i olsze czarne (*Alnus glutinosa*). Uzupełnieniem składu gatunkowego są: klony jawory (*Acer pseudoplatanus*), świerki pospolite (*Picea abies*) i graby pospolite.

Pałac został zburzony na początku lat 70. ubiegłego wieku. Wokół ruin XVI-wiecznego kościoła zachowały się fragmenty cmentarza rodowego (Opęchowski, Stanecka 2002). Na uwagę zasługuje skupina sześciu daglezji zielonych (*Pseudotsuga menziesii*) o obwodach 280–300 cm i trzech lip drobnolistnych (360, 370, 380 cm). W runie masowo występują: bluszcz pospolity, marzanka wonna, czartawa pospolita (*Circaea lutetiana*) i barwinek pospolity (*Vinca minor*). Na polanie pałacowej zachował się czytelny układ alei parkowych. Występują tu taksony obcego pochodzenia: choina kanadyjska (*Tsuga canadensis*), jodła pospolita (*Abies alba*), cyprysiki: groszkowy (*Chamaecyparis pisifera*) i nutkajski (*Ch. Nootkanensis*). Na łagodnych zboczach wzniesień parkowych roślinie smotrawa okazała.

Do parku przylega osiedle mieszkaniowe i sądzić należy, że będzie on wykorzystany przez mieszkańców jako teren rekreacyjny. Do pomników przyrody zaliczono: dwa jesiony wyniosłe (obwody 320, 330 cm), kasztanowca pospolitego (*Aesculus hippocastanum*) o obwodzie 340 cm i żywotnika wschodniego (*Thuja orientalis*) o obwodzie 160 centymetrów.

Kusice (Kuhtz)

Znajdujący się w Kusicach park pałacowy o stylu krajobrazowym został skreślony z rejestru zabytków w 1993 roku.

Od 1350 roku Kusicami zarządzali von Natzmerowie. W 1483 roku pomorskie dobra Sianowa (*Zanow*), Sieciemina (*Zitzmin*) i Kusic objął kanclerz pomorski Jürgen von Kleist. Lustracja z 1655 roku podaje, że właścicielem Kusic był wówczas Asmus von Natzmer. W latach 1717–1747 wieś należała do rodziny von Münchow. 22 maja 1822 roku groźny pożar zniszczył dwór, wszystkie mieszkania robotników rolnych i jedno gospodarstwo chłopskie. Ostatnim właścicielem dóbr był Jasper Limbrecht von Schlieffen. Jego wuj Hans Nikolaus von Schlieffen, nie doczekawszy potomków, przekazał prawa dziedziczenia siostrzeńcowi Jasperowi (Bussche 1989).

W tym niewielkim parku (1,78 ha) dominuje drzewostan bukowy. Uzupełniają go: graby pospolite, klony pospolite, klony jawory, lipy drobnolistne, brzozy brodawkowate i świerki pospolite. Na uwagę zasługuje aleja bukowa w północnej części parku, złożona z 32 drzew, z których najokazalsze mają 410 i 380 cm obwodu. Przy dworze rośnie pomnikowa lipa drobnolistna (320 cm). Z drzew obcego pochodzenia zanotowano kasztanowce pospolite. Dwa z nich mają 305 i 340 cm obwodu. Wnętrze parkowe jest bardzo zrośnięte podrostem drzew. Park jest ogrodzony betonowymi płytami, wymaga niewielkich zabiegów konserwatorskich, by przywrócić mu dawny wygląd.

Laski Pomorskie (*Latzig*) (A 941, 15.02.1977)

Lustracja z 1717 roku wykazała, że właścicielem Lasek była rodzina von Podewils, która dopiero w roku 1828 zbyła te dobra. Kupił je Max Glagau, który założył kanalizację, wodociąg i linię elektryczną do dworu. Jego córka Ellen Ermekeil była ostatnią właścicielką (Hoevel 1989).

Park o powierzchni 3,31 ha pochodzi z połowy XIX wieku. Reprezentuje styl angielski, wykorzystując naturalne ukształtowanie terenu. Dwór nie zachował się, na wzniesieniu pozostały jedynie fragmenty podmurówki. Na zboczach parkowych wzniesień dominuje drzewostan bukowy, spośród którego na uwagę zasługują okazałe buki (obwody 340, 365, 380 cm). Uzupełnieniem dendroflory są: lipy drobnolistne, wiązy polne, jesiony wyniosłe i kasztanowce pospolite. Park zasługuje na szczególną uwagę ze względu na obecność licznych pomników przyrody, m.in.: jesionów wyniosłych o obwodach 380–430 cm, świerka pospolitego o obwodzie 340 cm i lip drobnolistnych o obwodzie 380 cm i 630 centymetrów. Ta ostatnia jest wyjątkowo okazała, ma bowiem ośmiu przewodników. W lokalnych obniżeniach w podszycie notuje się: porzeczkę czarną (*Ribes nigrum*), kruszynę pospolitą, jaśminowca wonnego (*Philadelphus coronarius*), trzmielinę pospolitą (*Euonymus europaeus*) i czeremchę pospolitą (*Prunus padus*). W runie rośnie pojedynczo komosa strzałkowata (*Chenopodium bonus-henricus*), natomiast na obrzeżach parku smotrawa okazała (ryc. 3) i niecierpek gruczołowaty (*Impatiens glandulifera*) tworzą wyraźne kępy pod okapem drzew.

Ryc. 3. Smotrawa okazała w parku w Laskach Pomorskich. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

Niemica (*Nemitz*) (A 45, 26.10.1954)

Wieś od XV wieku była lennem rodziny von Ramel. W 1409 roku Henning Glasenapp z Manowa przekazał listem pojednawczym dobra miasta Sławno (*Schlawe*) dla Henninga von Ramel z Niemicy. W 1628 roku właścicielem Niemicy i Bartolina (*Bartholin*) był Jochim von Ramel. Rodzina von Ramel była w owym czasie jedną z najbardziej zamożnych rodzin. Miała pod sobą lenna wsi: Kwasowa (*Quatzow*), Ostrowca (*Wusterwitz*), Lejkowa (*Leikow*), Sulechowa (*Soltikow*) i Kościernicy (*Kösternitz*). W 1666 roku właścicielami Niemicy byli: von Ramel, Anton Jacob von Below i von Palbitzky. W 1715 roku starosta von Below sprzedał dobra niemieckie swemu zięciowi Jürgenowi Lorenzowi von Kleist. W 1784 roku Anton von Kleist ustanawia wieś Niemica jako dobra rycerskie. W tym czasie wybudował dwór. Powstała fabryka papy i cegielnia, później fabryka papy została zamieniona na przędzalnię. W 1807 roku w wyniku podziału między spadkobierców Niemica przypadła Georgowi Christianowi von Kleist. Krótko przed I wojną światową od Georga von Kleista majątek niemiecki kupił Dubislav von Natzmer. Von Natzmerowie byli ostatnimi właścicielami Niemicy (Michaelis 1989).

Park krajobrazowy (6,29 ha) powstał u schyłku XVIII wieku, ze zmianami w XIX wieku (budowa dworu). Oś parku stanowi rzeka Bielawa. Położony jest we wschodniej części wsi, w widłach dróg Niemica–Malechowo i Niemica–Ratajki. Zachował się fragment starej alei grabowej. Najokazalszy grab zrosnięty z dwóch drzew ma obwód 280 cm, natomiast notowany na początku lat 70. ubiegłego wieku przez Pacyniaka (1992) grab o obwodzie 441 cm wywróciła potężna wichura. Od alei grabowej w kierunku południowym prowadzi aleja lipowa, pierwotnie do dworu, który spłonął w 1968 roku (Świnicka, Świnicki 1975). W 2002 roku park został objęty projektem Unii Europejskiej pt. „Odtwarzanie przeszłości”, w ramach którego uporządkowano park, szczególnie przy ruinach dawnego dworu i wzdłuż brzegów rzeki Bielawy¹.

W prawobrzeżnej części parku na uwagę zasługują: dwa wiązy pospolite (515 i 350 cm obwodu), świerk pospolity (430 cm), buk pospolity odmiana czerwonolistna (325 cm), dwie lipy drobnolistne (390 i 305 cm) i dwa klony zwyczajne (310 i 300 cm). W lokalnym obniżeniu dominuje olsza czarna i porzeczka czarna. Lewobrzeżna strona parku położona jest na lekkim wyniesieniu, teren wznosi się tu w kierunku Stawu Niemickiego. W tej części założenia rosną okazałe drzewa: platan klonolistny (o obwodzie 425 cm), lipa drobnolistna (dziesięcioprzewodnikowa – 430 cm)

¹ Informacja ustna Edwarda Struzika, sołtysa wsi Niemica.

(ryc. 4), kasztanowiec pospolity (350 cm) oraz trzy dęby szypułkowe (475, 370 cm i trzyprzewodnikowy o wspólnej podstawie – odpowiednio: 260, 295, 330 cm). Tu również masowo, wręcz jako roślina okrywowa, występuje bluszcz pospolity.

Ryc. 4. Pomnikowa lipa w parku w Niemicy. Fot. Z. Sobisz, 20.09.2004

Do niezwykle interesujących roślin parku należy przytulinka krzyżowa (*Cruciata laevipes* Opiz), bardzo rzadko notowana w Polsce Północnej (Zajac, Zajac 2001). Częstym składnikiem flory parku jest smotrawa okazała, która niekiedy facjalnie pojawia się przy alei grabowej i na polanie przy płatanie klonolistnym.

Ostrowiec (*Wusterwitz*) (A 160, 15.10.1958)

Od XV wieku (1456) właścicielem był Hinrik Ramel. Od tej pory rodzina von Ramel widnieje w księgach parafialnych i urzędowych starostwa i gminy jako właściciel Ostrowca. Z Ramelów własność przeszła na rodzinę von Below. Ostatnim właścicielem był Niclas von Below. Po jego śmierci dobra odziedziczył w roku 1664 Adam von Podewils z Krągu (*Krangen*). Po nim odziedziczył Oskar Schimmelpfenning, który przekazał dobra synowi Karlowi. Do 1928 roku właścicielem był Heinrich Stenzel. Po jego śmierci Związek Kupiecki ze Sławna oddał w dzierżawę część

majątku Horstowi von Wolff. W 1933 roku kupił on dzierżawioną część (Hynding 1989).

Do niewielkiego parku (0,95 ha) prowadzi szpaler ośmiu lip drobnolistnych, z których najokazalsza ma obwód 300 centymetrów. Wjazd do dworu stanowi rozległy plac gospodarczy z oborami i spichlerzem. Na dziedzińcu przed fasadą dworu zachował się gazon z: głógami pośrednimi odmiany pełnokwiatowej różowej (*Crataegus x media* Bechts 'Rubra Plena'), lilakami pospolitymi (*Syringa vulgaris* L.), świerkiem kłującym (*Picea pungens* Engelm), lipami drobnolistnymi. Obrzeża gazonu obsadzone są żywopłotem berberysowym i tawułowym.

Za dworem znajduje się rozległy trawnik, na którym zachowały się nieliczne okazy drzew, m.in.: dąb czerwony (*Quercus rubra* L.) o obwodzie 340 cm, lipa drobnolistna (300 cm), jesion wyniosły odmiana zwisająca (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), kasztanowce pospolite, graby pospolite, klony jawory i wierzby białe *Salix alba* L. Pod ich okapem rosną żywotniki zachodnie (*Thuja occidentalis* L.). Na uwagę zasługuje też sosna pospolita (*Pinus sylvestris* L.) o rozłożystej koronie i o obwodzie 160 centymetrów.

Podgórki (*Deutsch Puddiger*) (A 160, 15.10.1958)

Od XVI wieku rodzina von Heydebreck była właścicielem Podgórek. W XVII wieku (1689) właścicielem był Felix Pirch. Lustracja z 1780 roku pokazała udziały we własności von Podewilsów. W 1844 roku dobra kupił Gustaw Heinrich von Blumenthal. Ostatnim właścicielem był Horst von Blumenthal, który odziedziczył majątek od matki Annette (Domke 1989). Na terenie parku o powierzchni 7,26 ha znajduje się obecnie Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy (ryc. 5). Do ośrodka prowadzi aleja 27 kasztanowców pospolitych o obwodach 170–280 centymetrów. Przed dworem rośnie ładny okaz żywotnika zachodniego i trzy krzewy sumaka octowca (*Rhus typhina* L.). Po prawej stronie alei dojazdowej do dworu znajduje się żywopłot berberysowy, po lewej – żywopłot tawułow. Na przeciwko głównego wejścia do budynku położony jest zadbane klomb z modrzewiem europejskim, cisem pospolitym, dereniem białym i parzydłem leśnym (*Aruncus sylvestris* Kostel). Na rozległej polanie parkowej boisko oddzielone jest od zwartego drzewostanu parkowego żywopłotem tawułowym z domieszką róży pomarszczonej (*Rosa rugosa* Thunb.) i forsytcji zwisłej.

W samym parku dominują drzewa rodzimego pochodzenia, głównie: dęby szypułkowe, buki pospolite, lipy drobnolistne, graby pospolite i świerki pospolite. Do drzew zasługujących na szczególną uwagę należą

Ryc. 5. Dwór w Podgórkach. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

Ryc. 6. Aleja grabowa w parku w Podgórkach. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

m.in.: dęby szypułkowe o obwodach 430 i 350 cm, buki pospolite (360, 380 cm), lipa drobnolistna (350 cm), świerk pospolity (330 cm) i klon pospolity (320 cm). Przy zachodniej granicy parku biegnie aleja grabowa złożona z 294 drzew – po lewej stronie jest 125 drzew, po prawej 169 okazów (ryc. 6). Drzewa obcego pochodzenia osiągają również pomnikowe wymiary, m.in. daglezwia zielona (380 cm) i jodła pospolita (360 cm). W runie zanotowano rośliny objęte ochroną ścisłą – kruszczyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*) i paprotkę zwyczajną (*Polypodium vulgare*).

Sulechówko (*Klein Soltikow*) (A 943, 15.02.1977)

W 1686 roku kapitan Zacharias Schlieff kupił Sulechówko swojemu synowi Antonowi Dettlafowi. Anton Dettlaf dokupił później część Sulechowa (*Groß Soltikow*). W 1714 roku jego syn – Ernst Dettlaf von Schlieffen – dołączył do swoich dóbr część majątku von Podewilsów. Syn Ernesta – Christian Heinrich von Schlieffen (ur. w 1722 roku) przejął od von Natzmerów majątek Kusice (*Kuhtz*). Ostatnim właścicielem od 1939 roku był Christian Heinrich von Schlieffen (ur. w 1921 roku). Dobrami zarządzał jego ojciec Limbrecht von Schlieffen (Bussche 1989) (ryc. 7).

Ryc. 7. Mauzoleum rodziny von Schlieffen w Sulechówku. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

Jest to park o charakterze krajobrazowym o powierzchni 5,03 ha, w którym w skład drzewostanu wchodzi: lipy drobnolistne, kasztanowce pospolite, jesiony wyniosłe, klony pospolite, graby pospolite i buki pospolite. Pośród okazałych drzew znajdowały się, m.in.: trzy kasztanowce pospolite o obwodach 340, 360 i 380 cm; buk pospolity odmiany czerwono-listnej (320 cm), grab pospolity (325 cm), świerk pospolity (320 cm), daglezwia zielona (260 cm) i dwuprzewodnikowy klon jawor (360 cm). Wschodnią część parku zajmuje system trzech sztucznych stawów połączonych ze sobą. Największy staw Serdeczny został wykopany w kształcie serca przez jeńców rosyjskich podczas I wojny światowej. Znajduje się na nim sztuczna wyspa. Najmniejszy staw Anny wykopany został na pamiątkę Anny von Schlieffen – matki Christiana Heinricha. Wokół stawów rosną olsze czarne z kwitnącym i owocującym bluszczem pospolitym. Nad brzegiem średniego stawu zaobserwowano bogate stanowisko skrzypu zimowego (*Equisetum hyemale*).

Warstwę krzewów stanowią: bez czarny, śnieguliczka biała, trzmielina pospolita, bez koralowy, leszczyna pospolita oraz objęte ochroną kru-szyna pospolita i kalina koralowa. Przy alei prowadzącej od ruin dworu do stawów występują zarośla derenia białego i tawliny jarzębolistnej (*Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Braun). W runie spotkać można konwalię majową i bluszcz pospolity. Przy ruinach pałacu rośnie klon jawor odmiana Worleya. Od strony zabudowań gospodarczych zanotowano duże (250 m²) stanowisko szczwołu plamistego (*Conium maculatum* L.) i ślazu zygmarka (*Malva alcea* L.). Od południowej strony parku do cmentarza rodowego prowadzi podwójna aleja lip drobnolistnych złożona z 36 drzew.

Żegocino (*Segenthin*) (A 944, 20.02.1977)

Od XVI wieku było to lenno rodziny von Heydebreck. W XVII wieku krótko właścicielami byli przedstawiciele rodzin: von Puttkamer, von Massow i von Podewils z Krągu (*Krangen*). Od 1751 roku właścicielem był Carl Wilhelm von Kleist, który zbudował dwór (ryc. 8). W 1832 roku dobra odziedziczył Gustav Heinrich von Blumenthal i od tej pory dwór był własnością tej rodziny. Ostatnim właścicielem był Horst von Blumenthal, który odziedziczył dobra od matki Anette z domu Kaiser. Rutz (1989) podaje, że na przełomie lat 20. i 30. ubiegłego wieku „[...] bardzo stare lipy i dęby do 7 metrów obwodu stały w parku dworskim. [...] tam też rośnie bardzo rzadka *Gagea lutea*” (złoc żółta – ZS).

Jest to park krajobrazowy o powierzchni 5,15 ha założony w połowie XIX wieku. We wschodniej jego części drzewa rosną w skupinach, m.in.: trzy lipy drobnolistne (o obwodach 330, 340 i 360 cm), buki pospolite,

Ryc. 8. Dwór w Żegocinie. Fot. Z. Sobisz, 17.06.2004

klony pospolite, jesiony wyniosłe (o obwodach 390 i 380 cm), jawory pospolite (najokazalsze o obwodach 390 i 380 cm). W zachodniej części na wyróżnienie zasługują dęby szypułkowe (590 i 360 cm obwodu). Z drzew obcego pochodzenia zanotowano: dwa okazy sosny wejmutki o obwodach 130–155 cm, dwie daglezie zielone (210 i 360 cm) oraz okaz kasztanowca pospolitego o rozłożystej koronie (350 cm).

3. Zakończenie

W pracy przedstawiono stan zachowania dziewięciu parków dworskich gminy Malechowo objętych ochroną zabytkową i jednego założenia parkowego nieujętego w rejestrze zabytków. Parki te powstały na przełomie XIX/XX wieku i zasługują na uwagę nie tylko ze względu na dobrze zachowaną infrastrukturę i architekturę parkową, ale również na udział interesującej dendroflory i gatunków zielnych.

Na terenie parków zaobserwowano wiele cennych gatunków i odmian drzew oraz krzewów. Na podkreślenie zasługuje fakt występowania dobrze zachowanych alei i szpalerów drzew. W parku w Podgórkach aleja grabowa złożona z 294 drzew należy do najlepiej zachowanych na terenie gminy,

podobnie aleje grabowe w Karwicach i Borkowie (odpowiednio 64 i 47 drzew). Wiele okazów drzew posiada pomnikowe rozmiary, niektóre przekraczają 600 cm obwodu. Do takich należy ośmioprzewodnikowa lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) w Laskach Pomorskich o obwodzie 630 cm oraz lipa w Niemicy (430 cm o dziesięciu przewodnikach). Z drzew obcego pochodzenia pomnikowe rozmiary posiadają: daglezje zielone (*Pseudotsuga menziesii*) w Pogórkach (o obwodzie 380 cm) i w Kosierzewie (300 cm) oraz platan klonolistny (*Platanus x hispanica*) w Niemicy (o obwodzie 425 cm).

Z gatunków zielnych podlegających ochronie prawnej na uwagę zasługuje lilia złotogłów (*Lilium martagon*) i grązel żółty (*Nuphar lutea*) w parku w Borkowie, marzanka wonna (*Galium odoratum*) w parku w Karwicach oraz kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*) w parku w Podgórkach. Z gatunków rzadkich i zagrożonych godnymi odnotowania są: przytulinka krzyżowa (*Cruciata laevipes*) w Niemicy, komosa strzałkowata (*Chenopodium bonus-henricus*) w Laskach Pomorskich i szczywół plamisty (*Conium maculatum*) w Sulechówku. Do rzadkich taksonów zielnych należy również smotrawa okazała (*Telekia speciosa*) w parkach w: Karwicach, Kosierzewie, Laskach Pomorskich i Niemicy.

Parki gminy Malechowo są obiektami spełniającymi ważną rolę w zachowaniu różnorodności biologicznej, szczególnie na poziomie różnorodności gatunkowej.

Bibliografia

- ANGER H.J., GUMZ W. 1989. Karwitz, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 946–950.
- BIAŁECKI T. (red.) 2002. *Słownik współczesnych nazw geograficznych Pomorza Zachodniego z nazwami przejściowymi z lat 1945–1948*. Szczecin: Książnica Pomorska, Wyd. Hum. Uniwersytetu Szczecińskiego, AP w Szczecinie.
- BUSSCHE A. 1989. Soltikow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 1197–1294.
- DOMKE R. 1989. Deutsch Puddiger, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 876–878.
- DUNCKER A. 1857–1884. *Die Ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der Ritterschaftlichen Grundbesitzer in der preussischen Monarchie nebst den Königlichen Familien-, Haus-, Fideicommiss- und schatull-Gütern in Naturgetreuen, Künstlerisch Ausgeführten, farbigen darstellungen nebst begleitendem Text*. Berlin.
- GÖRLITZ W. 1989. Kusserow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 980–987.

- HOEVEL R. 1989. Latzig, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 993–995.
- HYNDING W. 1989. Wusterwitz, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 1285–1291.
- KAEMMERER M. 1988. *Ortsnamenverzeichnis der Ortschaften jenseits von Oder und Neiße*, Leer: Verlag Gerhard Rautenberg.
- MICHAELIS E.H. 1989. Nemitz, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 1024–1029.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 2002. Vascular Plants and Pteridophytes of Poland. A Checklist, *Biodiversity of Poland* 1: 9–442.
- NEUSCHÄFFER H. 1994. *Schlösser und Herrenhäuser in Hinterpommern*. Leer: Kommissionverlag Gerhard Rautenberg.
- PACYNIAK C. 1992. *Najstarsze drzewa w Polsce*. Warszawa: Wyd. PTTK Kraj.
- POPEK R. 2002. *Róże dziko rosnące Polski*, Kraków: Plantpress.
- RUTKOWSKI L. 1998. *Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- RUTZ K. 1989. Segenthin, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 1186–1191.
- SENETA W., DOLATOWSKI J. 2003. *Dendrologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ŚWINICKA H., ŚWINICKI A. 1975. *Ewidencja parku w Niemicy*. Koszalin: Towarzystwo Urbanistów Polskich, O/Koszalin (maszynopis).
- VILBRANDT V. 1989. Notzkow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 1058–1062.
- VOLLACK M., MICHAELIS E.H. 1989. Borkow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, M. Volland (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Volland, 998–999.
- WENDLANDT J., ANDRUSZKIEWICZ K., SZELAŃGOWSKA T. 1992. Województwo koszalińskie. Województwo słupskie, [w:] *Parki i ogrody zabytkowe w Polsce. Stan 1991 rok*, A. Michałowski (red.). Warszawa: Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych, 267–273.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Lista roślin naczyniowych ginących i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce, [w:] *Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski*, W. Żukowski, B. Jackowiak (red.). Poznań: Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM, 9–96.

Schlossparkanlagen in der Gemeinde Malechowo

Zusammenfassung

Im Referat bespreche ich Schlossparkanlagen in der Gemeinde Malechowo (Malchow), die unter Naturschutz stehen und auch einen nicht registrierten. Die Anlagen entstanden Ende des 19. Jh. und Anfang des 20. Jh. Sie sind interessant

nicht nur ihrer gut erhaltenen Infrastruktur und Parkarchitektur, sondern ebenfalls wegen ihrer besonderen Dendroflora und Pflanzenarten.

In den Anlagen sieht man wertvolle Arten und Gattungen von Bäumen und Sträuchern, auch viele gut erhaltene Alleen und Baumspaliere. Die Hainbuchenallee mit 294 wunderbaren Bäumen im Park von Podgórk (Deutsch Puddiger) gehört zu den besterhaltendsten auf dem Gebiet der Gemeinde, jedoch auch die Alleen in Karwice/Karwitz (64 Bäume) und die in Borkowo (Borkow) (47 Bäume), die letztere sogar zweireihig.

Viele Bäume besitzen einen gewaltigen Umfang, manche sogar über 600 cm in der Höhe von ca. 130 cm. Zu ihnen gehören die klein-blättrige Linde (*Tilia cordata*) in Laski Pomorskie (Latzig) mit einem Umfang von 630 cm und die Linde in Nemica (Nemitz) mit 430 cm Umfang. Hier wächst ebenfalls eine gemeine Ulme (*Ulmus minor*) mit 515 cm und eine Rottanne (*Picea obies*) mit 430 cm U. Zu den eingeführten Bäumen aus dem Ausland mit enormem Umfang gehören eine grüne Douglasie (*Pseudotsuja menziesia*) in Podgórk 380 cm und in Kosierzewo (Kusserow) mit 300 cm. Im Nemitzer Park wächst eine Platane (*Platanus hispanica*) mit 425 cm Umfang.

Zu den unter Naturschutz stehenden Pflanzen gehören die Goldbandlilie (*Lilium Martagon*) und der gelbe Mummel (*Nephar luba*) in Borkowo, der duftende Waldmeister (*Galium odoratum*) in Karwice (Karwitz), so wie der breitblättrige Sumpfwurz (*Epipactis helleborine*) in Deutsch Puddiger. Einige seltene Pflanzen sind fast nicht mehr zu finden wie z.B. die die Kreuzpflanze (*Cruciata laevipes*) in Nemitz, der Gänsefuß (*Chemopodium bonus-henricus*) in Latzig, der gefleckte Schierling (*Conium maculatum*) in Klein Soltikow (Sulechówek). Zu den seltenen Taxomenen gehört die *Telekia speciosa* in Karwitz, Kusserow, Latzig und Nemitz.